

*К. М. Власова,
аспірант, кафедра економіки підприємства,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ*

ТЕНДЕНЦІЇ, ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ЇХ ВИРІШЕННЯ У М'ЯСОПЕРЕРОБНІЙ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

*K. Vlasova,
postgraduate student, Department of Business Economics,
Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv*

TENDENCIES, PROBLEMS AND WAYS TO SOLVING THEM IN MEAT-PROCESSING INDUSTRY IN UKRAINE

У статті обґрунтовується важливість розвитку та підтримки переробної промисловості на прикладі країн, що розвиваються або вже є світовими лідерами. Проаналізовано стан та результати діяльності м'ясопереробної галузі та здатності вітчизняних підприємств задовольнити попит на внутрішньому ринку, ґрунтуючись на показники діючих на ринку підприємств, індексу промислової продукції, динаміки виробництва та зайнятості. Автор досліджує динаміку зовнішньої торгівлі за основними видами м'яса та ковбасних виробів за двома напрямками: за видовою структурою експортно-імпорتنних операцій — для з'ясування тих груп імпортової продукції, що можуть бути замінені за рахунок власного виробництва; за географічною направленістю — для перевірки збалансованості географічної диверсифікації та врахування соціально-політичних ризиків. У результаті проведеного аналізу було виявлено ряд проблем та негативних тенденцій розвитку м'ясопереробної галузі України і було запропоновано шляхи для їх усунення або подолання.

The importance of development and support of processing industry is showed comparing with developing and world-leading countries. A state, results of activity and ability for self-provision of the meat-processing industry are analyzed, based on quantity of operating firms in the market, indexes of industrial production, production and employment dynamics. The author studies international trade dynamics by two ways: the first one by studying types' structure of export/import operations to find out, which types of import products can be changed with national production; the second, by studying geographical orientation to check out geographical diversification and take into account socio-political risks. Conducted analysis revealed some problems and negative tendencies in development of a meat-processing industry in Ukraine, but a list of strategies to overcome these problems was suggested.

Ключові слова: тенденції розвитку, торгівельний баланс, продовольча безпека, переробна промисловість, м'ясопереробна галузь.

Key words: tendencies of development, trade balance, product security, processing industry, meat-processing industry.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Локомотивом розвитку української економіки після кризового періоду мають стати галузі, які забезпечують створення високої доданої вартості та потребують максимального залучення до циклу виробництва результатів діяльності з інших сфер (показник валової доданої вартості є найвищим у сфері торгівлі — 16,7%, у переробній галузі він становить 12,7%). Багато науковців та практиків наголошують на тому, що сировинна орієнтація експортної діяльності має бути змінена на виробництво якісної, науко- та трудоємної, конкурентної продукції.

Світові країни-лідери роблять акцент саме на цьому принципі, а тому у Китаї та Пд. Кореї частка переробної промисловості у структурі ВВП складає понад 30%, у Німеччині на Польщі — близько 20%, а в Україні лише 14%.

Продукція галузей переробної промисловості повинна володіти високими конкурентними перевагами для того, щоб забезпечувати відповідний рівень життя всередині країни та робити можливим її збут та просування за кордоном. Особливістю цих галузей є те, що вони об'єднують навколо себе інші галузі економіки, тим самим інвестуючи їх розвиток.

Так, виготовлення будь-якого продукту у цій галузі вимагає наявності таких складових: сировини відповідної якості за найнижчою ціною, і це можуть бути результати діяльності сільського господарства, добувної промисловості та ін.; створення нових робочих місць та наявності кваліфікованих працівників, що стимулює розвиток освіти та постійного підвищення кваліфікації (в Україні лише 8% (або 1,4 млн ос.) працівників від загальної зайнятості населення зайняті у переробній промисловості, у Чехії — 26%, у Словаччині — 23%, у Польщі та Німеччині — 19% у Пд. Кореї — близько 17%); сучасних технологій виробництва (продукція машинобудування, розвиток науки та прикладних досліджень); залучення прямих іноземних інвестицій (в Україні їх частка у цій галузі становить 26% від загального обсягу інвестицій в економіку країни; для порівняння: у Польщі цей показник складає 59%, у Пд. Кореї — 45%) та наявності розвинутої інфраструктури ринку для реалізації вироблених товарів.

Сукупність усіх вищевказаних факторів вплинула на те, що частка експорту товарів переробної промисловості у структурі експорту розвинених країнах досить висока, зокрема: у Китаї становить майже 94%, у Туреччині — 78%, а в Україні — лише 59%.

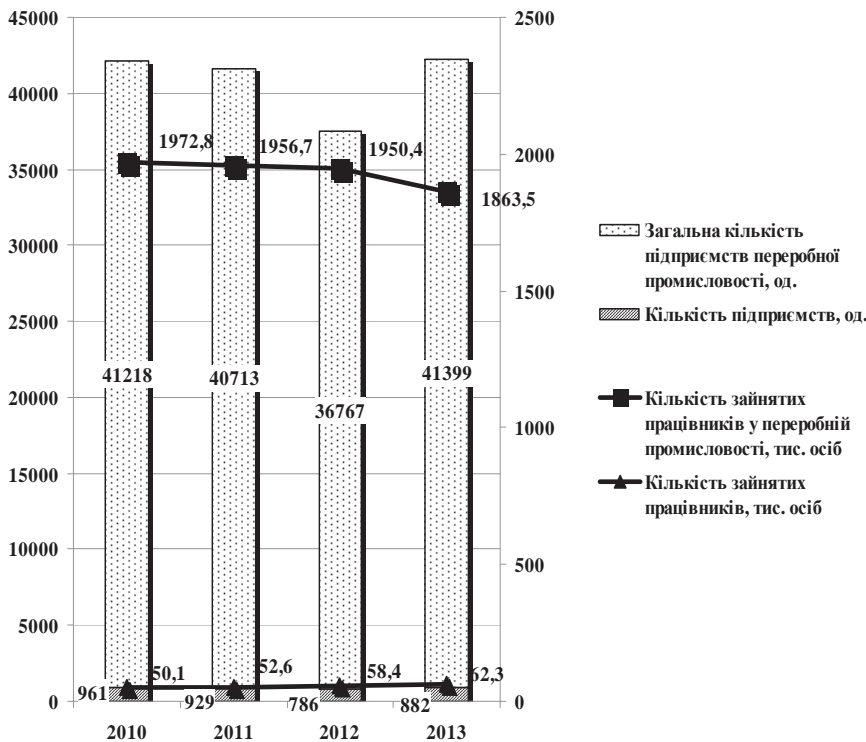

Рис. 1. Місце м'ясопереробної галузі (виробництво м'яса і м'ясних продуктів) у структурі промисловості України у 2010–2013 рр.

Джерело: складено автором на основі [6]

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблема продовольчої безпеки, яка є результатом розвитку внутрішнього ринку, країни знаходиться у центрі досліджень багатьох українських науковців, а саме В.М. Гейця, Л.В. Дейнеко, Т.О. Осташко, О.В. Шубравської та ін. При цьому міжнародні організації постійно проводять моніторинг стану агропродовольчої сфери різних країн світу. Також сучасні тенденції переробної промисловості знаходяться у полі зору вітчизняних об'єднань підприємців, які намагаються вчасно помітити негативні загальноекономічні тренди та спрямувати зусилля на їх покращення.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є виявлення стану та основних трендів розвитку м'ясопереробної галузі України, з'ясування проблем у даній сфері та рекомендація окремих напрямів для їх мінімізації або усунення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Можна погодитися, що саме галузі переробної промисловості мають стати ключовими у процесі структурної перебудови економіки України. Враховуючи історичний розвиток господарства нашої країни, її вдалого географічного розташування та внутрішнього потенціалу, виробництво продуктів з м'яса та м'ясних субпродуктів є надзвичайно перспективним напрямом. Так, дослідники з Інституту економіки та прогнозування зазначають, що кожна додатково реалізована гривня у галузі виробництва харчових продуктів забезпечує 2,3 грн. зростання у випуску цього виду продукції, а також сприяє підвищенню оплати праці на 0,35 грн. [11]. Вище значення мультиплікативного ефекту може було помічене лише у галузі виробництва коксу та ядерних матеріалів.

Аналізуючи основні показники розвитку галузі м'ясопереробки, зауважимо, що у 2010–2012 рр. кількість реально працюючих підприємств знижувалася, проте у 2013 р. ця тенденція змінилася і на сьогодні у галузі функціонує 882 господарюючі одиниці (рис.1). Помітне та-

кож постійне зростання чисельності зайнятих у галузі з 50,1 тис. ос. у 2010 р. до 62,3 тис. ос. у 2013 р., що свідчить про екстенсивне розширення діючого виробництва. Позитивним трендом є додатне значення індексу промислової продукції (мінімальний показник 103,9% у 2012 р., максимальне значення 110,5% у 2013 р.), хоча в інших галузях переробної промисловості (навіть блоку виробництва харчових продуктів) спостерігається скорочення фактичного обсягу випуску (зокрема, у виробництві напоїв, хліба та хлібобулочних виробів) [9].

При цьому загальний обсяг капітальних інвестицій в переробну промисловість зріс із 30578,8 млн грн. у 2010 р. до 46240,0 млн грн. у 2013 р., однак уже у 2014 р. їх обсяг скоротився до 41040,5 млн грн. (ступінь зносу основних засобів у переробній промисловості становив 50,1% у 2013 р.). Водночас досвід Польщі засвідчує, що для технічної модернізації одного м'ясокомбіната необхідно близько 2 млн євро (обсяг цих інвестицій був направлений з державного бюджету країни) [10]. Проте для українських сучасних реалій такий обсяг капіталовкладень є неможливим, що актуалізує питання залучення більш дешевих іноземних інвестицій.

Варто враховувати і стан забезпечення переробних підприємств сировиною, а населення — готовими харчовими продуктами та м'ясом. Згідно з дослідженням, проведеним аналітичною компанією Economist Intelligence Unit (входить до групи компаній The Economist Group, Великобританія) спільно із компанією "Du Pont" (США), Україна зайняла 52-ге місце у Глобальному індексі продовольчої безпеки (Global Food Security Index) [15]. Цей показник враховує дані стосовно фінансової та фізичної доступності продовольства, а також її якість та безпечність. Міжнародні експерти визначили, що показник стану продовольчої безпеки є одним із найбільш стійких факторів для української економіки (а саме умови для її створення та низький рівень втрат продовольства).

Позитивним є також той факт, що рівень самозабезпеченості м'ясом та м'ясними продуктами в Україні зріс з 88,9% у 2011 р. до 93,4% у 2013 р., проте навіть такий обсяг є недостатнім, як і обсяг вирощеної та імпортованої картоплі, плодів, ягід і винограду (рис. 2). За іншими групами продуктів населення та товаровиробники є повністю забезпеченими, зокрема, йдеться про молоко та молочні продукти (однак рівень знизився з 104,6% у 2011 р. до 101,6% у 2013 р.), овочі та продовольчі баштанні, яйця та зерно (рівень самозабезпеченості зріс з 161,0% у 2011 р. до 221,0% у 2013 р.).

Водночас рівень забезпеченості населення та виробників основними видами продовольства майже за всіма групами скоротився упродовж 2011–2013 рр. (окрім зерна), що потребує втручання державних органів влади та сприяння зростанню обсягів вирощування чи виробництва за проблемними напрямками. Адже збереження такої тенденції розвитку стратегії господарювання у країні може призвести до продовольчої кризи.

У структурі виробництва різних видів м'яса та ковбасних виробів у 2014 — на початку 2015 рр. в Україні найбільшу частку займає м'ясо свійської птиці. Упродовж 2014 р. в Україну було імпортовано ще близько 3,7 тис. т [7]. М'ясо великої рогатої худоби та свинина займають незначну частку у структурі виробництва, порівняно з виробництвом ковбасних виробів є більшим у натуральному обсязі. Однак дослідники у цій сфері заз-

начають, що розвиток вітчизняного тваринництва знаходиться у депресивному стані [5].

Для порівняння, Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО) визначила, що у 2013 р. трійка найбільших світових виробників м'яса виготовили у сукупності більше 100 млн т продукції, а саме: Китай — 62,47 млн т, США — 38,5 млн т та Бразилія — 18,0 млн т [18].

Для подальшого аналізу стану та розвитку галузі м'ясопереробки пропонуємо дослідити динаміку експортно-імпортних операцій упродовж останніх років (рис. 3).

З 2009 р. в Україні прослідковується тенденція до зростання експорту та імпорту м'ясних виробів, однак уже з 2013 р. їх обсяг починає зменшуватися і за результатами 2014 р. обсяг експорту становив 11171,7 тис. дол. США та імпорту — 25135,4 тис. дол. США. У 2008 р. зафіксовано найбільше значення імпортних операцій — на рівні 46928,8 тис. дол. США, а у 2012 р. — експортних (в обсязі 17633,8 тис. дол. США).

Слід зазначити, що упродовж досліджуваного періоду спостерігається від'ємний торговельний баланс, який був найбільшим у 2008 р. (склав 65708,3 тис. дол. США), потім скоротився до найменшого свого значення у 2009 р. (12021,0 тис. дол. США). Однак єдиний тренд у динаміці експорту/імпорту м'яса не прослідковується.

Скорочення від'ємного значення у балансі зовнішньоекономічної діяльності у 2014 р. не можна вважати позитивним показником, оскільки воно відбулося внаслідок одночасного зменшення обсягів експорту та імпорту.

У структурі експорту готових продуктів з м'яса у 2014 р. найбільшу частку становили ковбаси та аналогічні вироби з м'яса (3727,2 тис. дол. США або 33,36%) та готові чи консервовані продукти з курей свійських (3116 тис. дол. США або 27,89%). Значну частку у загальній структурі займають суміші з м'яса (2576,9 тис. дол. США або 23,07%) та готові чи консервовані продукти з великої рогатої худоби (1304,2 тис. дол. США або 11,67%).

Що стосується динаміки експортних операцій, то слід зазначити, що обсяг вивезення ковбас та аналогічних виробів зростає у період з 2009 р. по 2013 р., проте у 2014 р. це значення скоротилося на 38,9% (або 2372,4 тис. дол. США). У наступній за розміром групі у структурі експорту (готові чи консервовані продукти з курей свійських) спостерігається тенденція до зростання з 2009 р. і у 2014 р. досягає свого максимального значення (932307, тис. дол. США).

Зазначимо, що така структура експорту відрізняється переважанням у ній готових продуктів із високим показником вмісту м'яса та субпродуктів. Однак перелік товарів з м'яса та похідних продуктів у структурі імпортних операцій має дещо інший склад.

Найбільші частки займають готові чи консервовані продукти з курей свійських (7872,2 тис. дол. США або 38,5%) та ковбаси і аналогічні вироби з м'яса (4665,5 тис. дол. США або 22,8%). Імпортуються також, у відносно великих розмірах порівняно з експортом аналогічних товарів, такі продукти як готові продукти з окосту і його виробів (2201,2 тис. дол. США або 10,8%) та гомогенізовані продукти з м'яса, що реалізуються потім у роздрібній мережі як дитяче або дієтичне харчування (на суму 1185 тис. дол. США або 5,8%).

Підкреслимо, що найбільший обсяг імпортних операцій за готовими продуктами

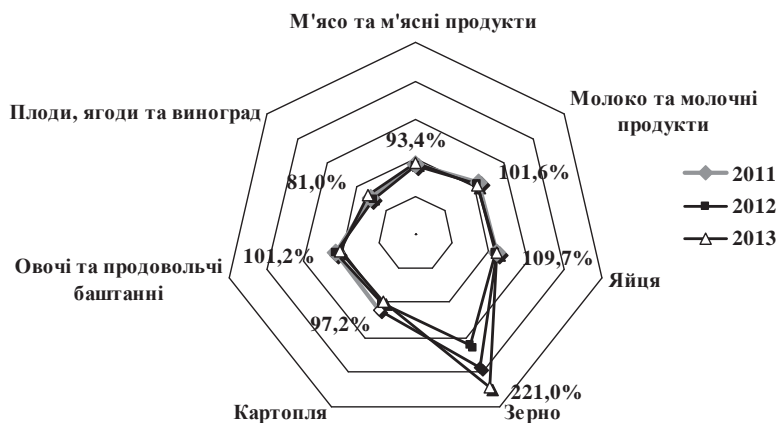

Рис. 2. Рівень самозабезпеченості населення основними видами продовольства у 2011–2013 рр.

Джерело: складено автором на основі [1–3].

ми з м'яса був зафіксований у 2008 р. (46681,4 тис. дол. США), після фінансово-економічної кризи обсяг ввезення продукції не досяг докризового рівня за жодною із категорій (окрім виробів з окосту).

Структура імпорту дещо змінилася упродовж досліджуваного періоду: якщо у 2008 р. найбільшу частку займали ковбаси та аналогічні вироби (44,6%, а у 2014 р. — 22,8%), то у 2014 р. у структурі імпорту домінували готові чи консервовані продукти з курей свійських (38,5%, а у 2008 р. частка становила 20%).

Цікавим є той факт, що вартість експортованої ковбаси та аналогічних виробів складає у середньому 4 дол. США за 1 кг продукції, у той час як середня вартість 1 кг імпортованої продукції становить 6,32 дол. США. Тобто внутрішні споживачі вимушені сплачувати більше за дану групу товарів, купуючи м'ясні продукти іноземного виробництва. При цьому вартісна різниця готових чи консервованих продуктів з курей свійських є не такою значною і становить 0,24 дол. США за 1 кг продукції.

Таким чином, додатне торговельне сальдо готовими продуктами м'яса спостерігається лише у категорії продуктів з великої рогатої худоби, що свідчить про негативний показник розвитку галузі.

Що стосується географічної структури експортно-імпортних операцій, переважну частку української продукції вивозять до країн СНД (а саме 71,4% від загаль-

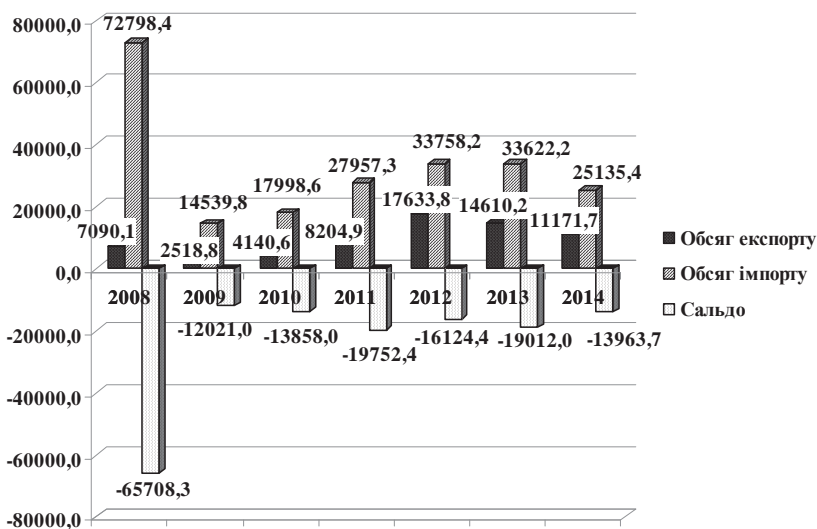

Рис. 3. Динаміка торговельного балансу ковбасами та аналогічними готовими чи консервованими продуктами з м'яса, у тис. дол. США

Джерело: складено автором на основі [7].

Таблиця 1. Географічна структура експорту та імпорту продукції з м'яса та їстівних субпродуктів у 2008 та 2014 рр.

№	Регіон	Роки			
		2008		2014	
		Обсяг експорту, тис. дол.	Обсяг імпорту, тис. дол.	Обсяг експорту, тис. дол.	Обсяг імпорту, тис. дол.
1	Загальний обсяг	7090,1	72798,4	11171,7	25135,4
2	Країни СНД	5716,0	35847,6	7980,7	4944,4
3	Інші країни світу, з них:	1374,1	36950,8	3191,02	20191,0
	Європа	481,9	32963,3	2549,5	20124,8
	Азія	259,0	0	589,6	1,8
	Африка	16,1	0	521,6	0
	Америка	287,0	3987,5	38,9	63,5
	Австралія і Океанія	0,5	0	3,3	0
	Інші	329,5	0	8,5	0,9

Джерело: складено автором на основі [7].

ної вартості експорту), де найбільшим імпортером української продукції з м'яса та їстівних субпродуктів у 2014 р. була Російська Федерація (на суму 5539,56 тис. дол. США). Відповідно 28,6% експорту готових продуктів з м'яса (вартістю 3191,02 тис. дол. США) направляється до інших країн світу: до країн Європи — 22,8% від загального обсягу експорту (або 2549,53 тис. дол. США у грошовому еквіваленті), де найбільш активним партнером України є Нідерланди (вартість придбаної продукції становила 1457,3 тис. дол. США); до азіатського регіону — 5,3% (або 589,62 тис. дол. США), найбільша частка української продукції продається до Грузії (321,87 тис. дол. США); частка продукції, що експортуються до Америки та Австралії і Океанії є незначною (0,35% та 0,03%, відповідно) (табл. 1).

Як уже зазначалося, обсяг імпорту готових продуктів з м'яса та їстівних субпродуктів склав 25135,4 тис. дол. США у 2014 р. Проте географічна структура ввізних операцій протягом року значно відрізнялася від експорту. Близько 20% продуктів було імпортовано з країн СНД, де найбільше товарів було ввезено з Білорусії (вартістю 177,1 тис. дол. США). Для порівняння, у 2008 р. структура імпортованої продукції була майже повністю розподілена між країнами СНД та великою групою всіх інших країн світу. У 2014 р. переважна частка імпортованих товарів вже була ввезена з Європи — 80,1%, зокрема з Німеччини — на суму 5672,3 тис. дол. США. З Африки та Австралії м'ясні продукти не імпортувалися.

ВИСНОВКИ

Таким чином, проведений аналіз сучасного стану розвитку м'ясопереробної галузі та аналіз наукових видань з даного напрямку дозволяє виділити такі проблеми:

— різке скорочення платоспроможного попиту (через зниження реальних заробітних плат, зростання інфляції, загального рівня цін, девальвації національної валюти);

— значна залежність внутрішнього ринку від коливань світового ринку, де аналітики ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку) та ФАО (Продовольча та сільськогосподарська організація ООН) визначають основними загрозами такі фактори: зростання масштабів (частки) виробництва окремих країн, зростання ціни на ресурси виробництва (перш за все енергію), коливання цін на основні види сільськогосподарських продуктів на світовому ринку, обмеження торгівлі та інші [12];

— значне переважання імпорту м'ясних виробів над їх експортом при високому рівні сировинної самозабезпеченості;

— хоча і направленість експорту стала більш диверсифікованою упродовж досліджуваного періоду, проте переважання частки продукції, направленої до

країн СНД свідчить про деформованість структури. Деякі експерти наголошують на привабливості регіону Азії (за місткістю та рівнем попиту);

— низький рівень тарифного захисту українського виробника м'яса та готових м'ясних продуктів (особливо після вступу до СОТ) від імпортованих замінників;

— неможливість застосовувати нетарифні методи захисту внутрішнього виробника (встановлення мінімальних імпортованих цін, заборони на імпорт та імпортованих квот) через взяття на себе зобов'язання на міжнародній арені;

— відсутність сертифікатів якості та безпеки харчових продуктів, системного контролю за цими показниками, управління якістю відповідно до міжнародних стандартів на більшості українських м'ясопереробних підприємствах;

— відсутність налагодженої інфраструктури внутрішнього ринку, що стосується як фінансової сфери, так і логістичних компонент.

Проведене дослідження дозволяє запропонувати такі кроки на шляху до подолання проблем, що склалися у галузі м'ясопереробки, проте вони можуть бути вирішені лише за сприяння держави, зокрема, це:

1) стимулювання виробництва м'яса (зокрема, великої рогатої худоби та свинини) та їстівних субпродуктів вітчизняними підприємствами харчової промисловості, що вимагає якісних змін у сфері тваринництва;

2) підтримка розвитку продовольчого машинобудування, яке дозволить забезпечити виробництво нового технологічного обладнання для випуску якісної продукції, а також її зберігання, фасування, пакування, що дозволить підвищити конкурентні можливості готових продуктів з м'яса;

3) диференціація структури виробництва та експорту, зміна вектору орієнтації на товари з кращими якісними характеристиками, які, як правило, мають вищу додану вартість;

4) поступове впровадження стратегії імпортозаміщення окремих видів м'ясних продуктів, проте перевага має надаватися більш якісним товарам з відносно низькою ціною;

5) активна державна експортна політика, що має бути орієнтована на розширення ринків збуту та створення стимулів нарощування експорту (як і виробництва) якісної продукції;

6) інвестиції у міжнародний маркетинг та створення бренду надійної країни-виробника продуктів харчування;

7) обмеження ввозу неякісної продукції, що використовується у виробництві для здешевлення та зниження корисності готових м'ясних продуктів;

8) підтримка програм стандартизації та впровадження екологічних стандартів у процес виробництва, спрощення процедур сертифікації продукції;

9) підтримка та забезпечення платоспроможного попиту на внутрішньому ринку, що дозволить отримати позитивний фінансовий результат для виробників і буде сприяти інвестуванню у інтенсивний розвиток галузі.

В умовах наближення до вступу у європейський простір політика держави має орієнтуватися на захист національних інтересів, особливо у довгостроковому періоді. Окрім макроекономічних тенденцій розвитку галузі, також має бути досліджене конкурентне середовище, у якому діють підприємства м'ясопереробної галузі. Основні бар'єри при виході на нові ринки мають бути виявлені та описані, що становить цікавий напрям для подальших досліджень.

Література:

1. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України за 2013 рік / За ред. Н.С. Власенко. — К.: Держаналітінформ, 2014. — 54 с.
2. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України за 2012 рік / За ред. Н.С. Власенко. — К.: Держаналітінформ, 2013. — 56 с.
3. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України за 2011 рік / За ред. Н.С. Власенко. — К.: Держаналітінформ, 2012. — 54 с.
4. Виробництво основних видів промислової продукції по місяцях [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України [сайт] — Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2013/pr/ovp/ovp_u/ovp2013.html
5. Внутрішній агропродовольчий ринок України в умовах СОТ / Т.О. Осташко, А.Ю. Волощенко, Г.В. Ленівова; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. — К., 2010. — 292 с. — С. 110—135.
6. Діяльність суб'єктів господарювання 2013: Статист. зб. / за ред. М.С. Кузнєцова / Державний комітет статистики України. — К., 2014. — 447 с.
7. Експорт/імпорт товарів за країнами світу у січні-грудні 2014 р. (табл. 45.1) [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України [сайт] — Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2014/zd/e_iovt/arh_iovt2014.htm
8. Засідання Антикризисового комітету Українського Союзу Підприємців та промисловців України (3 квітня 2015 р.). — К., 2015.
9. Індекси промислової продукції за видами діяльності за 2013—2014 роки [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України [сайт] — Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2007/pr/prm_ric/prm_ric_u/ipv2013_u_bez.html
10. Мудрак Р.П. Експорт українського продовольства: стан, тенденції причини // Економіка України. — 2014. — № 5 (630). — С. 70—79.
11. Проблеми, напрями та чинники сприяння розвитку внутрішнього ринку України (реальний сектор економіки): кол. монограф. / [Дейнеко Л.В., Осташко Т.О., Точилін В.О. та ін.]; за ред. чл.-кор. НАНУ А.І.Даниленка; д-ра екон. наук, проф. Л.В.Дейнеко; д-ра екон. наук, проф. В.О.Точиліна; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. НАНУ. — К., 2013. — 292 с.
12. Шубравська О.В. Агропродовольчий розвиток України в контексті глобальних викликів // Економіка АПК. — К., 2014. — № 7. — С. 53—58.
13. Asta Dis Oladottir, Bersant Hobdari, Marina Papanastassiou, Robert Pearce, Evis Sinani, 2012. Strategic complexity and global expansion: An empirical study of newcomer Multinational Corporations from small economies. *Journal of World Business*, vol. 47, p. 686—695.
14. Federico Etro, 2011. Endogenous market structures and contract theory: Delegation, principal-agent contracts, screening, franchising and tying. *European Economic Review*, vol. 55, p. 463—479.
15. Global Food Security Index (2015) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://foodsecurityindex.eiu.com/Country/Details#Ukraine>
16. M. Mithat Uner, Akin Kocak, Erin Cavusgil, Salih Tamer Cavusgil, 2013. Do barriers to export vary for born globals and across stages of internationalization? An empirical inquiry in the emerging market of Turkey. *International Business Review*, vol. 22, p. 800—813.
17. Peter Ping Li, 2010. Toward a learning-based view of internationalization: The accelerated trajectories of cross-border learning for latecomers. *Journal of International Management*, vol. 16, p. 43—59.
18. Production of commodity in selected countries [Електронний ресурс] // Statistic division of Food and Agriculture Organization of the United Nations [сайт] — Режим доступу: <http://faostat3.fao.org/browse/Q/QL/E> (10.09.2015).
19. Saul Estrin, Martha Prevezer, 2010. A survey on institutions and new firm entry: How and why do entry rates differ in emerging markets? *Economic Systems*, 34, p. 289—308.

Reference:

1. Symposium of Anticrisis Council of Ukrainian League of Industrialists and Entrepreneurs (April, 3rd, 2015), Kyiv, Ukraine.
2. Dejneko, L.V. Ostashko T.O. Tochy'lin V.O. and al (2013), Problemy, napryamy ta chynnyky spryyannya rozvytku vnutrishnogo rynku Ukrayiny (realnyj sektor ekonomiky): monografija [Problems, strategies and factors for development of Ukrainian domestic market (real sector of economy): monograph], Institute for economics and forecasting, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine, 292 p.
3. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2014), "Indexis of industrial production by types of activities in 2013-2014", available at: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2007/pr/prm_ric/prm_ric_u/ipv2013_u_bez.html
4. Kuznyeczov, M. S. (2014), Diyal'nist' subyektiv gospodaryuvannya 2013: Statyst. zb. [Activity of business entities 2013: statistical publication], State Statistics Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine, 447 p.
5. Mudrak, R.P. (2014), Export of Ukrainian commodity goods: state, tendencies and reasons, *Economy of Ukraine*, Kyiv, Ukraine, #5 (630), pp. 70—79.
6. Global Food Security Index (2015), Electronic resources, available at: <http://foodsecurityindex.eiu.com/Country/Details#Ukraine>
7. Vlasenko, N. S. (2014), Balansy ta spozhyvannya osnovnyx produktiv xarchuvannya naseleennyam Ukrayiny za 2013 r.: Staty'st. zb. [Balances and consumption of main food categories by Ukrainian population in 2013: statistical publication], State Statistics Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine, 54 p.
8. Vlasenko, N. S. (2013), Balansy ta spozhyvannya osnovnyx produktiv xarchuvannya naseleennyam Ukrayiny za 2012 r.: Staty'st. zb. [Balances and consumption of main food categories by Ukrainian population in 2012: statistical publication], State Statistics Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine, 56 p.
9. Vlasenko, N. S. (2012), Balansy ta spozhyvannya osnovnyx produktiv xarchuvannya naseleennyam Ukrayiny za 2011 r.: Staty'st. zb. [Balances and consumption of main food categories by Ukrainian population in 2011: statistical publication], State Statistics Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine, 54 p.
10. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2015), "Export/import of goods by countries in January-December 2014 (table 45.1)", available at: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2014/zd/e_iovt/arh_iovt2014.htm
11. Ostashko, T. O. Voloshhenko, L. Yu. and Lyenivova, G. V. (2010), Vnutrishnij agroprodovol'chyj ry'nok Ukrayiny v umovax SOT [Domestic agricultural market of Ukraine in conditions of WTO], Institute for economics and forecasting, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine, 292 p.
12. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2015), "Production of main industrial goods types by monthes", available at: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2013/pr/ovp/ovp_u/ovp2013.html
13. Statistic division of Food and Agriculture Organization of the United Nations (2015), "Production of commodity in selected countries", available at: <http://faostat3.fao.org/browse/Q/QL/E>
14. Shubravs'ka, O. V. (2014), "Agro-industrial development of Ukraine under global challenges", *Economy of APC, Ukraine*, #7, pp. 53—58.

Стаття надійшла до редакції 30.09.2015 р.